

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

POMNIK POŚWIĘCONY PAMIĘCI ZNIESIENIA PAŃSZCZYZNY USYTUOWANY NA CMENTARZU PARAFIALNYM W NOZDRZCU

OPRACOWAŁ
dr Mariusz Wrona
dyplomowany konserwator dzieł sztuki

Kraków 2022

WOJEWÓDZKI URZĄD OCHRONY ZABYTKÓW
z/s w Przemyślu - DELEGATURA w Krośnie
załącznik do pisma - postanowienia - decyzji
znak: K-IRN 5144 35. 2024. AF
data: 27.08. 2024. podpis:

dr Mariusz Wrona

konserwator dzieł sztuki

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

„Grób Pańszczyzny” z 1862 roku w Nozdrzcu

OPIS OBIEKTU

- imię i nazwisko artysty: nieznane
- czas powstania: 1862 r.,
- technika: pomnik odkuty w kamieniu (piaskowiec karpacki), poszczególne elementy łączone zaprawą wapienno piaskową, całość posadowiona na podwalinie kamiennej.

- wymiary:

wysokość: 250 cm

szerokość: 108 cm

głębokość: 108 cm

- kształt obiektu: kształt wpisuje się w formę wydłużonego prostopadłościanu,
- adres przechowywania: woj. podkarpackie, Nozdrzec, na terenie cmentarza parafialnego,
- właściciel obiektu: Parafia Rzymskokatolicka pw. Św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Nozdrzcu,

inskrypcje:

Gdzie

Duch Pan

=ski tam,

Wolność

Św Paweł

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
„Grób Pańszczyzny” z 1862 roku w Nozdrzu

Tylko w górę tylko
w niebo! myśli! czyny!
A nad rodzinną
glebą nowe słońce
się roztoczy !

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
„Grób Pańszczyzny” z 1862 roku w Nozdrzu

Ziarno posia=
ne na wiekow roli.
Tak myśl szlachetna
rzucona w świat.- Cho=
ciaż z nią wicher czasu
swawoli, Przecież rozkwi
ta w liście i kwiat

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
„Grób Pańszczyzny” z 1862 roku w Nozdrzcu

Albowiem wy
zwani jesteście ku
wolności bracia tylko
byście wolności nie o=
bracali na przebudzenie ludzkie...

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
„Grób Pańszczyzny” z 1862 roku w Nozdrzu

Na wieczną
pamiętkę zniesie=
...w 1848
pańszczyzny.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

„Grób Pańszczyzny” z 1862 roku w Nozdrzcu

HISTORIA OBIEKTU

Pomnik nagrobny wzniesiony w 1862 roku na pamiątkę powszechnego zniesienia pańszczyzny na terenie Galicji. Powszechne zniesienie pańszczyzny na terenie Galicji wprowadzono w 1848 roku. W licznych parafiach na tą okoliczność organizowano uroczystości w formie tradycyjnych obrządków pogrzebowych, co też groby pańszczyzny umiejscawiano na terenie cmentarza lub jego pobliżu. W „mogile” składano niewielkiej kubatury trumnę wraz z obwieszczeniem o zniesieniu powszechnego obowiązku pracy na rzecz właściciela ziemskiego. W części nagrobnej stawiano często kamienny pomnik wraz z krzyżem inskrypcją, ku pamięci i przestrodze przyszłych pokoleń, co by nie nigdy pańszczyzna nie powróciła. Bojaźń ta była bardzo realna. Chłopsztwo otaczało szczególną troską „mogilę” wierząc, że niewolnicza praca nie powróci dopóty, dopóki nie zostanie naruszona.¹

Obecny stan zachowania zabytku wskazują, że wokół pomnika nie podejmowano rozległych działań naprawczych. Widoczne uzupełnienia związłą masą cementową, przeprowadzono jedynie w obrębie niewielkich ubytków na przestrzeni ostatnich dekad. W bliżej nieznanym czasie i okolicznościach pomnik pozbawiony został zwieńczenia w formie kuli. Stratę tą wypełniono obecnością stalowego krzyża, który usunięto na przestrzeni ostatnich lat.

TECHNIKA WYKONANIA

Zasadniczą formę pomnika odkuto w kamieniu (piaskowiec karpacki). Poszczególne kamienne elementy (cokół, trzon i zwieńczenie) spojone za pomocą zaprawy wapienno piaskowej. Przymuszczalnie wybrane łączenia wzmocnione kotwami stalowymi. Kamień z którego wykonano nagrobek cechuje bardzo dobra obrabialność i łupliwość. Zasadnicze bloki kamienia były prawdopodobnie paserowane na terenie kamieniołomu, jednak szczegółowe formowanie pomnika przeprowadzono z pewnością na terenie warsztatu kamieniarskiego. Widoczne charakterystyczne wyłobienia na powierzchni kamienia dowodzą, że proces kształtowania odbywał się przy użyciu narzędzi metalowych. Powyższe dostrzegalne jest przede wszystkim w patiach, które w mniejszym stopniu były narażone na czynniki atmosferyczne.

Poszczególne inskrypcje formowane wgłębnie (przekrój litery „V”) przy zastosowaniu klasycznych technik rzeźbiarskich.

Obelisk osadzony prawdopodobnie na podwalinie kamiennej. Zgodnie z przekazami oraz analogią w części ziemnej umiejscowiono małego formatu trumnę z okolicznościowymi atrybutami.

¹ [Grób pańszczyzny - Nozdrzec - Geocaching Opencaching Polska](#)

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

„Grób Pańszczyzny” z 1862 roku w Nozdrzcu

OPIS FORMALNO STYLISTYCZNY

Nagrobek posiada formę klasycznego obelisku. Symetryczna wertykalna forma o przejrzystym układzie architektonicznym. Na pojedynczym cokole o fazowanych rantach, umiejscowiony prostopadłościenny trzon. Strzeliste, trapezoidalne zwieńczenie, zakończone kamienną kulą (niezachowana). Dekoracyjny detal rzeźbiarski ograniczony do prostych fazowań wokół płycin, zwieńczenia oraz cokołu. Oktagonalne płyciny w części trzonowej wypełnia szczerlnie inskrypcja. Charakterystyczna treść o często różnicowanej skali, pojawia się również w zwieńczeniu. W części północnej ponadto umieszczono proste reliefowe przedstawienie „głowy śmierci” tzw. totenkopf.

STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ

Stan zachowania pomnika wymaga pilnych prac konserwatorskich. Konstrukcja monumentu odchyłona od pionu w skutek osiadania części fundamentowej oraz destabilizacji podwaliny (brak izolacji poziomej, oraz podniesiony poziom gruntu wokół części cokołowej doprowadza ponadto do zawilgocenia kamienia a tym samym stymulowania procesów degradacyjnych).

Cała powierzchnia kamienia silnie zabrudzona. Lokalnie występują skupiska mchów, glonów, mikroorganizmów oraz patyny atmosferycznej. Istnieje prawdopodobieństwo obecności drobnoustrojów heterotroficznych, działających niszcząco na składniki budujące kamień, na skutek wytwarzania m.in. kwasowych produktów ubocznych. Cała forma rzeźbiarska uległa zaobleniu. Charakterystyczne ubytki formy rzeźbiarskiej wynikające z dezintegracji strukturalnej kamienia obecne szczególnie w części cokołowej. Znacząca część inskrypcji nie czytelna w skutek rozległych ubytków kamienia, korozji powierzchniowej oraz intensyfikacji oddziaływania mikrobiologicznego.

Część ubytków wypełniona zwięzłą masą cementową generującą postęp procesów niszczących oraz negatywnie wpływająca na estetykę zabytku. Brak pierwotnego zwieńczenia, w skutek uszkodzeń mechanicznych.

Podsumowując, generalnie uszkodzenia kapliczki można określić jako typowe, występujące przy obiektach kamiennych, narażonych w sposób szczególny na oddziaływanie czynników atmosferycznych, tudzież przekształceń powstałych podczas remontów.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

„Grób Pańszczyzny” z 1862 roku w Nozdrzcu

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

Wnioski i założenia konserwatorskie

Pomnik nagrobny, stanowi niewątpliwie cenny i wartościowy zabytek. Posiada wysoki poziom artystyczny, walory historyczne, kompozycyjne oraz technologiczne.

Generalnym założeniem podejmowanych prac jest przeprowadzenie pełnej konserwacji techniczno - estetycznej, w wyniku której zostanie przybliżony oryginalny wygląd zabytku, równocześnie z szeroko zakrojonymi działaniami naprawczymi skoncentrowanymi przede wszystkim na przywróceniu właściwości technicznych uszkodzonym elementom. Ze względu na wysoką wartość historyczną obiektu, planowane zabiegi należy prowadzić z wyjątkowym poszanowaniem dla jego substancji.

Ze względu na konieczność konsolidacji posadowienia proponuje się prowadzić prace w warunkach warsztatowych. Demontaż poszczególnych elementów umożliwi również wnikliwą weryfikację stanu zachowania obiektu w częściach nieekspozowanych.

Bezpośrednie prace na zabytku polegać będą w pierwszej fazie na dezynfekcji i zatruciu mikroflory poprzez m.in. działanie dwu etapowe środkiem biobójczym. Wybór metody lub kompozycji metod oczyszczania powierzchni kamienia z zabrudzeń oraz sztucznej patyny, proponuje się dokonać na podstawie wykonanych prób, z zastosowaniem metod: mechanicznych, chemicznych i fizycznych. Przed usunięciem nawarstwień osłabioną lokalnie strukturę kamienia zaleca się wzmocnić preparatami wzmacniającymi na bazie estrów kwasu krzemowego. Zabieg impregnacji konsolidacji strukturalnej, zostanie ponowiony w pełnym zakresie tuż po usunięciu nawarstwień, oraz zabiegach odsolenia i odplamiania kamienia. Zaoblona forma rzeźbiarska zostanie subtelnie uczytelniona poprzez delikatne pogłębienie (szczególnie w obrębie inskrypcji). Proponuje się ponadto podkreślić ryt litericzny warstwą malarską w kolorystyce i tonacji będącej w korelacji z barwą kamienia.

W sposób szczególny zostanie potraktowana kwestia uzupełnień ubytków kamienia. Uzupełnieniu zostaną wszystkie ubytki, które znacząco wpływają na czytelności formy, treści jak i techniczną trwałość poszczególnych partii nagrobka. Uzupełnienia wymagające wzmocnienia zostaną zbrojone przez zastosowanie tzw. pajęczków, klamer z drutu nierdzewnego lub włókien polipropylenowych (zbrojenie rozproszone). W obrębie niewielkich uzupełnień dodatkowo zostaną zastosowane środki poprawiające adhezję i elastyczność kitowań. Znaczne ubytki oraz nie zachowane fragmenty (zwieńczenie, narożnik cokołu) proponuje się uzupełnić/zrekonstruować przy zastosowaniu metody taszlowania.

W ramach dalszej prewencji konserwatorskiej, całą strukturę monumentu proponuje się poddać impregnacji hydrofobowej przy zastosowaniu fabrycznego preparatu krzemooorganicznego.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

„Grób Pańszczyzny” z 1862 roku w Nozdrzcu

Niezbędne korekty kolorystyczne, proponuje się wykonać przy użyciu farb na bazie spoiwa krzemoorganicznego lub roztworu żywicy akrylowej (Paraloid B-72) oraz pigmentów wysokiej odporności na promieniowanie UV.

Całość prac zostanie udokumentowana w formie opisowej i fotograficznej.

Proponowane postępowanie konserwatorskie

1. Demontaż i transport poszczególnych elementów pomnika na teren pracowni.
2. Wzmocnienie posadowienia pomnika/wykonanie nowego posadowienia betonowego.
3. Dezynfekcja powierzchni kamienia preparatem biobójczym.
4. Wstępne oczyszczenie powierzchni kamienia.
5. Wstępna impregnacja wzmacniająca kamienia preparatem hydrofilowym na bazie estrów kwasu krzemowego.
6. Odsolenie/odplamienie kamienia metodą chemiczną.
7. Zasadnicza impregnacja wzmacniająca kamienia preparatem hydrofilowym na bazie estrów kwasu krzemowego.
8. Klejenie pękniętych elementów klejem mineralnym/epoksydowym.
9. Uczytelnienie formy rzeźbiarskiej poprzez delikatne pogłębienie.
10. Uczytelnienie rytu literniczego warstwą malarską farbą na bazie spoiwa silikonowego.
11. Uzupełnienie ubytków formy rzeźbiarskiej fabryczną masą sztucznego kamienia oraz metodą taszowania.
12. Scalenie kolorystyczne farbą na bazie spoiwa silikonowego/spoiwa akrylowego.
13. Montaż poszczególnych elementów pomnika.
14. Spoinowanie fabryczną masą na bazie wapna trasowego.
15. Impregnacja hydrofobowa fabrycznym preparatem silikonowym.
16. Dokumentacja prac konserwatorskich.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
„Grób Pańszczyzny” z 1862 roku w Nozdrzcu

Dokumentacja fotograficzna stanu zachowania obiektu

*Fot. nr 1. Pomnik „Grób Pańszczyzny”. Widoczne na fotografii; zabrudzenia na powierzchni, uszkodzenia mechaniczne, ubytki kamienia, mchy, porosty pokrywające powierzchnię kamienia.
Fot. Mariusz Wrona marzec 2022 r.*

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
„Grób Pańszczyzny” z 1862 roku w Nozdrzcu

*Fot. nr 2. Pomnik „Grób Pańszczyzny”. Widoczne na fotografii zabrudzenia powierzchni, uszkodzenia mechaniczne, ubytki kamienia, mchy, porosty pokrywające powierzchnię kamienia.
Fot. Mariusz Wrona
marzec 2022 r.*

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
„Grób Pańszczyzny” z 1862 roku w Nozdrzcu

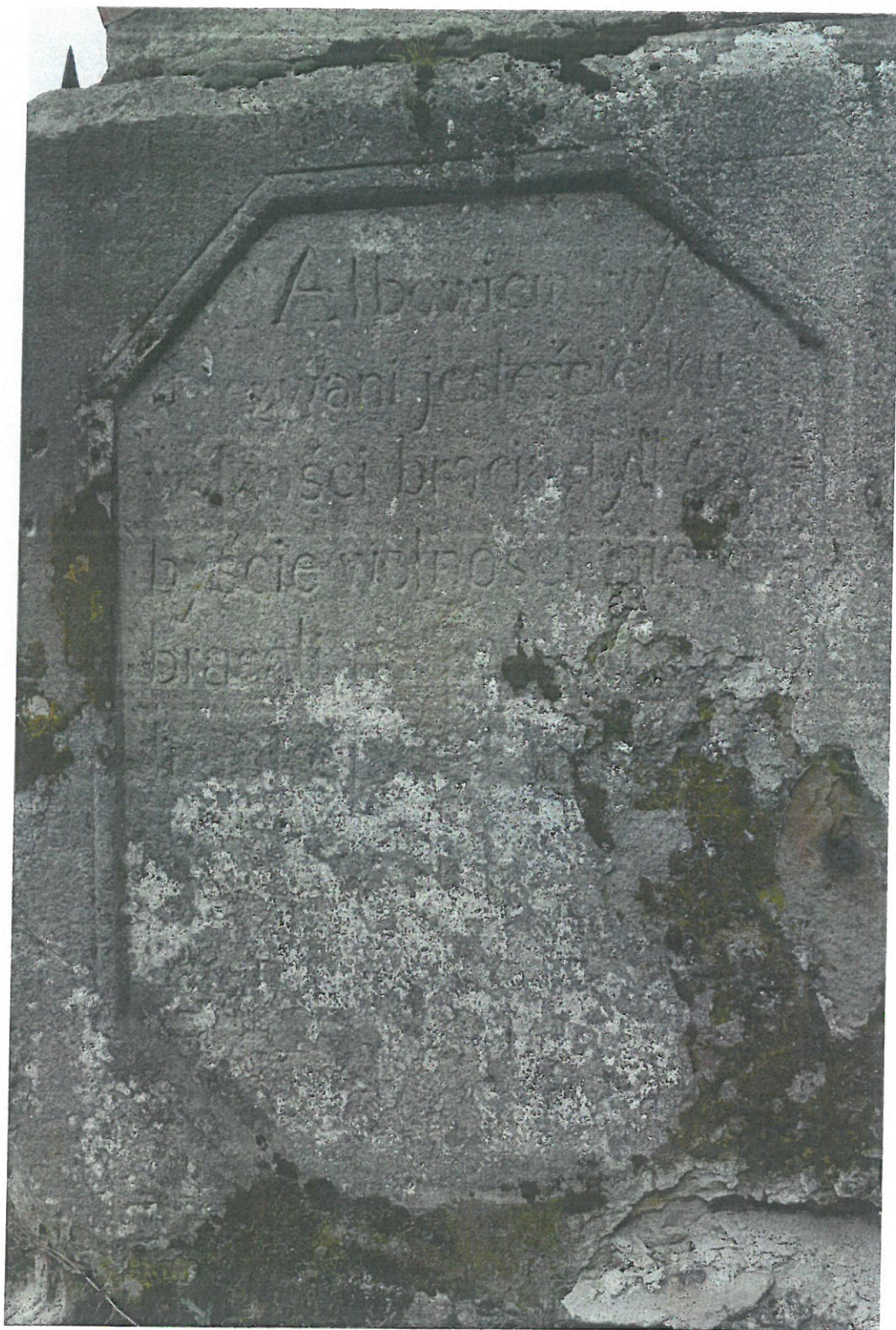
*Fot. nr 3. Pomnik „Grób Pańszczyzny”. Widoczne na fotografii; zabrudzenia na powierzchni, uszkodzenia mechaniczne, ubytki kamienia, mchy, porosty pokrywające powierzchnię kamienia.
Fot. Mariusz Wrona marzec 2022 r.*

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
„Grób Pańszczyzny” z 1862 roku w Nozdrzcu

*Fot. nr 4. Pomnik „Grób Pańszczyzny”. Widoczne na fotografii; znaczący ubytek w obrębie zwieńczenia pomnika, liczne zabrudzenia powierzchni kamienia, zaoblona forma rzeźbiarska.
Fot. Mariusz Wrona
marzec 2022 r.*

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
„Grób Pańszczyzny” z 1862 roku w Nozdrzcu

Fot. nr 5. Pomnik „Grób Pańszczyzny”. Widoczne na fotografii; znacząca degradacji kamienia w obrębie inskrypcji.

Fot. Mariusz Wrona

marzec 2022 r.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

„Grób Pańszczyzny” z 1862 roku w Nozdrzcu

Fot. nr 6. Pomnik „Grób Pańszczyzny”. Widoczne na fotografii; uzupełnienie ubytku kamienia masą cementowo piaskową.

Fot. Mariusz Wrona

marzec 2022 r.